

เมือง กำเนิดเพ็ญคุณ เกวียน ละ ๕๐ บาท

(๓) สัปดาห์ ๒๗ ทนาย ๘๐ สัปดาห์ เกวียน

เมือง สวรรคบุรี เกวียน ละ ๓๖ บาท

(๔) สัปดาห์ ๓๐ ทนาย ๘๐ สัปดาห์ เกวียน

เมือง อ่างทอง เกวียน ละ ๓๘ บาท

(๕) สัปดาห์ ๒๐ ทนาย ๑๐๐ สัปดาห์ เกวียน

เมือง ระยอง เกวียน ละ ๓๐ บาท

เมือง ชุมพร เกวียน ละ ๓๒ บาท

เมือง นครศรีธรรมราช เกวียน ๓๓ บาท

เมือง ตรวาท เกวียน ละ ๔๐ บาท

(๖) สัปดาห์ ๒๒ ทนาย ๑๐๐ สัปดาห์ เกวียน

เมือง ชลบุรี เกวียน ละ ๕๒ บาท

เข้า สาร

เมือง ไชยนาท เมืองสวรรคบุรี เมือง ระยอง

แถมเมือง นครศรีธรรมราช ถึง ละ ๔๘ อัฐ

เมือง อินทบุรี ถึง ละ ๑ บาท ๘ อัฐ

เมือง ชลบุรี แถมเมือง ตรวาท ถึง ละ ๑ บาท

๑๖ อัฐ

เมือง กำเนิดเพ็ญคุณ แถมเมือง ตกวัว

ถึง ละ ๑ บาท ๓๑ อัฐ

เมือง ที่ กล่าวนาม มาแล้ว นอกจากนั้น

ถึง ละ ๑ บาท ทุก เมือง

ประวัติ แม่น้ำใน ลมเด็จพระเจ้าที่นั่งยาเธอ

เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่าง วงษ

กรม พระภาณุพันธุ วงษ วร เดช

แม่น ใน สมเด็จพระเจ้าที่นั่งยาเธอ เจ้า

ฟ้าภาณุรังษีสว่าง วงษ กรม พระภาณุพันธุ

วงษ วร เดช ท,จ, เป็นบุตรที่ ๗ ของเจ้า
พระยาสุร วงษ ไวย วัฒน แต่ท่านผู้หญิง อิม
เกิด เมื่อ วัน พุธ ที่ ๘ พฤษภาคม รัตนโกสินทร์
ศก ๘๕ ที่ บ้าน บิดา

ในรัชกาล บิดา บิดา นี้ เมื่อ มี อายุ ยังเยาว์
ได้ เข้า ไป สำนัก อยู่ ที่ ตำหนัก พระ เจ้า ลูก
เธอ พระ องค์ เจ้า ศรี วิไล โดย ลัก ยณ ใน พระ
บรมมหา ราช วัง แต่ มี โอกาส ได้ เฝ้า ทูล
ลของ ขลิ พระ ยาท ใน พระ ราช มณเฑียร
เนื่อง ๆ พระ ยาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ได้
ทรง ค้ำ ฝัก ฝัก แต่ ยัง เยาว์ มา ให้ พระ ราช
ทาน สิ่ง ของ ต่าง ๆ หลาย อย่าง มี หีบ ทอง
คำขม มาก เล็ก เช่น นั้น ครั้น มี อายุ เจริญ มาก
ขึ้น ตาม ลำดับ ได้ ถัด ออก มา อยู่ ที่ บ้าน
บิดา มารดา ย่าง เข้า ไป อยู่ ใน พระ บรม มหา
ราช วัง ย่าง ถลออก มา จนถึง เวลา โดง ๆ
แล้ว จึง คง สำนัก อยู่ ที่ บ้าน

ครั้น เมื่อ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ร,ศ, ๘๘
บิดา มารดา ได้ ส่ง เข้า ไป ถวาย ทวี พระ ยาท
สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว ใน พระ บรม มหา ราช วัง
ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ พระ ราชทาน เงิน
ตรา ๔๐๐ บาท ฝ้านุ่งแพรห่ม ๑๐ สำรับ
เป็นเกียรติยศ

ครั้น วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ร,ศ, ๘๘ เวลา
ค่ำ โปรดเกล้าฯ ให้ เจ้า จอมมาร คำแพ้ว พื
กับ ท้าว นาง พา ตัว ออก ไป พระ ราชทาน สมเด็จ
พระ เจ้า นั่ง ยาเธอ เจ้า ฟ้า ภาณุ รังษี สว่าง
วงษ กรม พระ ภาณุ พันธุ วงษ วร เดช แต่ เมื่อ
ยัง ไม่ได้ รับ กรม แต่ เมื่อ ยัง เสด็จ ประทับ อยู่
ที่ วัง สราญรมย์ นั้น ให้ เป็น นาง ห้าม สใ

หลวง ไปรตเกล้าฯ พระราชทานเครื่องยศ
 ในเวลานั้น คือ คียบหมากทองคำ สี่เหลี่ยม
 เกี้ยวสลักลายคน ๑ ชั้นน้ำล้าง หน้าพานรอง
 ทองคำสำหรับ ๑ เป็นเกียรติยศ กษัตริย์
 ราชทานสิ่งของพิเศษ นอก จากเครื่องยศ อีก
 คือ แหวนเพชร เม็กเคียว มงคุดลงยา สีขาว
 เวียนทองคำ ๔ วง สำหรับ ๑ กาน้ำเงิน
 สลักลายคน ก้านไขว้ทอง ฟันลงยา สีขาว มี
 ฉากรอง แลด้วย หลง กาน้ำสำหรับ ๑ ครั้น
 ภายหลังทรงพระกรุณา ไปรตเกล้าฯ พระราช
 ทานกล่องหมากทียบ จดจ้อมเกล้าฯ มีเครื่อง
 ในพร้อม เป็นเครื่องยศ อีก อย่างหนึ่ง

ส่วนเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้น เมื่อวันที่
 ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ ได้รับพระราชทาน
 เหรียญรัชฎาภิเศกมาลา สำหรับ สัตว์
 เหรียญ ๑ ที่ พระราชวังเกาะบางปะอิน
 เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒ ได้รับ
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สำหรับ
 ครอบงวด จดจ้อมเกล้าฯ ฝ่ายใน ชั้นที่ ๓ ชื่อ คียบ
 จดจ้อมเกล้าฯ ในเวลาประชุมใหญ่ ครั้งแรก
 ณท้องพระโรง พระที่นั่งจักรี กรมมหาปราสาท
 ครั้นวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓ ได้รับ
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อย่างเดียวกัน
 นี้ เลื่อนชั้นเป็น ชั้นที่ ๒ ชื่อ คียบ จดจ้อม
 เกด้า ณท้องพระโรง พระที่นั่งจักรี กรมมหา
 ปราสาท เหมือนกัน

ส่วนเบี้ยหวัดนั้น ได้รับพระราชทาน
 ตั้งแต่จำนวน ร.ศ. ๔๘ จนถึง ร.ศ. ๑๑๐
 ปีละ ๑๒๐ บาท ใน ร.ศ. ๑๑๑ กับ ร.ศ. ๑๑๒

ได้รับพระราชทานเพิ่มขึ้น เป็น ๑๖๐ บาท ครั้น
 เมื่อ ร.ศ. ๑๑๓ นี้ ได้รับพระราชทานเพิ่มขึ้น
 อีกเป็น ๒๐๐ บาท

อนึ่งแม่ผู้ซึ่งตั้งแต่ได้มา อยู่กับสมเด็จพระ
 พระเจ้าน้องยาเธอ ที่กล่าวพระนามแล้ว
 ก็เป็นผู้ที่ได้เข้าเฝ้า ทูลสอของ ขลิพระบาท
 อยู่เนื่อง ๆ แลได้รับราชการตาม
 ตำแหน่งแลมีตาศักดิ์นั้น ๆ เป็นอันดี
 ทุกประการ ย่อมเป็นผู้ที่ได้ทรงคุ้นเคย
 แลได้รับพระมหากรุณาเมตตา ของพระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อยู่เป็นนิจ ครั้นมี
 พยาน ในพระราชหัตถเลขาที่ ทรงถาม
 ชาวสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เมื่อเวลา
 ถึงแก่กรรม เป็นใจความว่าแม่ผู้
 “มารยาตอันดี และมีอาการที่ประพุกี ที่
 ทุกประการ” ในขณะเมื่อได้เฝ้าทูลสอของ
 แลรับราชการต่อมานี้ ก็ได้รับพระราชทาน
 สิ่งของเป็นบำเหน็จรางวัล แก่ความดี
 หลายสิ่งหลายอย่าง มีคัลย์ทองคำ แยก
 เหลี่ยม หลงมีลายประวิชัยเพชร ๓ ใบเถา
 เป็นต้น

อนึ่งได้เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งได้เข้าอยู่ในพวก
 สมาชิกสภาอณาโลม แดงแห่งชาติสยาม
 แลได้รับตำแหน่ง เป็นอนุกรรมการใน
 ในสภานั้นด้วย เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ได้กระทำ
 การอุปถัมภ์แก่การของสภานั้น ความ
 สมควรแก่หน้าที่ ซึ่งตนจะต้องกระทำนั้น

แม่ผู้นี้มีอายุเกือบจะครบ ๒๕ ปี ฤๅยังมี
 อย่างเรียบร้อยตามนิยมเป็น ๓๐ ปี มาอยู่
 กับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ได้ ๑๓ ปี

มี พระ องค์ เจ้าชาย ๒ คนึง ๑ คือ พระ
 ธรรม เวช ๑ พระ องค์ เจ้า นิพนธ์ ภาณ พงษ์ ๑
 ซหมาย ไต้ ๑๑ ปี พระ องค์ เจ้า ศิ วิ รัช
 วัฒน เศษ ๑ ซหมาย ไต้ ๖ ปี พระ องค์ เจ้า
 คนึง เถลิ ม เศวตร มงคล ๑ ซหมาย ไต้ ๒ ปี
 แล พระ องค์ เจ้า ที่ กล่าว พระ นาม ช่าง หลั่ง ทั้ง ๒
 นี้ เมื่อ แรก ประสูติ เป็น หม่อม เจ้า แล้ว
 ภายหลัง ได้ เลื่อนยศ ตาม ประกาศ

เมื่อ วันที่ ๒๖ เมษายน ร.ศ. ๑๑๘ แม้น ได้
 ตามเสด็จ สมเด็จพระ เจ้า น้อง ยาเขม ไปเที่ยว
 กรุงเก่า ในการ จับช้าง แล้ว ไปตรวจไฟ
 สาย นคร ราชสีห์ มา ณ ตำบล ปาด ชัน ครั้น
 ณ วันที่ ๓๐ เมษายน เวลา ขึ้น รด ไฟ ไปเที่ยว
 ดิน ตำบล ทิน ลัย ทับ ถวาง ใน ทง พระยาไฟ
 ชัน เป็น ที่ สุก สาย ซึ่ง ทำ แล้ว อยู่ใน ชัน
 กลบ ถึง เรือ ที่ พัก เวลา กลาง วัน เป็น เวลา
 ร้อน ทั่ว ไม่ ใคร่ มีความ สบาย สมเด็จ พระ เจ้า
 น้อง ยาเขม เสด็จ ล่อง กลบ ก็ ไม่ทัน เวลา
 จึง เสด็จ ไป ประทับ แรม อยู่ ณ พระ นคร หลวง
 ใน คืน นั้น นั้น เวลา ประมาณ ๑๐ ทุ่ม แม้น บัวย
 ไม่ สบาย ให้ ทนาย สัน แล้ว ท้อง เสียว แต่
 อาการ ไม่ มาก แล สำคัญ นึก จึง รัช ประทาน
 แด่ ยาไทย อ่อน ๆ แก้ว ท้อง เสียว พอ รุ่ง สว่าง
 วันที่ ๑ พฤษภาคม สมเด็จ พระ เจ้า น้อง
 ยาเขม ก็ ล่อง เรือ เสด็จ กลับ ใน ระหว่าง
 กลาง ทาง นั้น มี อาการ แร่ง ชัน อย่าง
 อหิวาตกะโรค แต่ อ่อน ๆ รัช ประทาน
 ยา ไคลววกิน กับ ธรรมเนียม พอสวมควร แก้ว โรค

ก็ รัช มา ได้ ตอน หนึ่ง ครั้น ถึง หน้า พระ ราช
 วัจันทร เกษม สมเด็จ พระ เจ้า น้อง ยาเขม
 ประทับ พัก ตรว รัง ทหาร อยู่ กลับ มี อาการ
 มาก ไป อีก รัช ประทาน ยา ไคลววกิน
 กับ ธรรมเนียม อีก ๒ ครั้ง ก็ ไม่ รัช รัช จึง ได้
 รัช ล่อง เรือ กลับ ลง มา กรุง เทพ โดย เร็ว
 แล เวลา นั้น มี แก้ว หมอ หม่อม เสด็จ สัก ก็น เกี้ยว
 ซึ่ง เป็น หมอ กุมาร ได้ ตาม เสด็จ ไป ทั่ว เมื่อ
 ยา ไคลววกิน ไม่ เป็น ประโยชน์ แล้ว หมอ หม่อม
 ได้ วาง ยา ไทย ตาม รู้ เห็น ต่อ มา ก็ ไม่ สามารถ
 จะ แก้ว ใจ ใจ มี แต่ กำ ลัง อ่อน เป็ลลย ลง ตาม
 ลำ ทับ แต่ ไม่ มี อาการ ร้อน แนน แล ตะคิว
 ฤา อ เจียน อะ ไร ๆ ทั่ว ๆ อย่าง อ่อน เสดย
 มี แต่ ลง อย่าง เกี้ยว เท่านั้น รัช แก้ว ให้ เรือ
 เร็ว มา รัช หมอ ฤ ๆ ก่อน ก็ ไม่ทัน ที่ รัช
 ย้าย ๕ โมง ถึง กรุง เทพ มี อาการ ให้
 อ่อน เป็ลลย มาก ชัน จะ พาชัน วัจ ใน เวลา นั้น
 ยั้ง ไม่ ได้ จึง รัช รัช เรือ พัก รักษา พยาบาล
 อยู่ ที่ หน้า บ้าน เจ้า พระ ยา ภาณ พงษ์ ใน เวลา
 นั้น รัช รัช หมอ ไคลววกิน สัก ก็น มา รักษา ก่อน
 ตรว รัง อาการ ว่า เป็น โรค เพื่อ ใช้ พิศม์ ตร
 พระ ยาไฟ ครั้น ภายหลัง ได้ หมอ ฝรั่ง หมอ
 ไทย มา ตรว รัง อาการ หลอย นาย คือ หมอ
 ใน ต์ กิ่ง เกล ๑ หมอ เฮล ๑ หมอ ออ ก้า ชัน ๑
 หม่อม เจ้า เจียง ๑ พระ ศิ วิ สมบัติ ๑ พระ
 ธนบาล ราช บุตร ๑ ชุน แพทย์ พิเศษ ๑ ก็ เห็น
 กัน โดย มาก ว่า เป็น อหิวาตกะโรค แต่ ไม่ มี

อาการอย่างอื่นนอกจากลง บางแพทย์ลง
 เนื้อเห็นข้าง ลงไสยข้าง ว่าเป็น ไข้ พิศม์
 ไข้คง ก็คงขังไว้ ประทานยาไทย อยู่ตาม
 เกิม จนถึงเวลา ประมาณ เกือบยาม ๑ มี
 อาการ อ่อนเข็ญมากขึ้น หมอฝรั่งตรวจว่า
 ถ้าไม่รักษาด้วยวิธีนี้ ในเวลานั้น จะพิน
 ไม่ได้ ในครึ่งชั่วโมงนี้ จึงได้พร้อมกันให้
 หมอฝรั่งรักษา หมอไนท์ คิงเกลดกับ หมอ
 อาค้ำชัน ได้ไว้ อยู่ประจำรักษาพยาบาล
 ต่อมา ลำคืบนั้น ให้มีอาการ สบาย ก็ขึ้น มาก
 คือมีกำลัง ทวี มากขึ้น ๆ ทุกที จนเฉยตัว
 จะลุกนั่งได้ แลนอนหลับได้เป็น พัก ๆ
 ครั้นถึง เวลา ๘ ทุ่มเศษ กลับมี อาการ อ่อน
 เข็ญ มากลง แลรวน ๆ จะหอบ แพทย์ ทั้ง
 หลายได้ แก่ ไข ก็ไม่ พ้น ครั้น เวลา ๓ ยาม
 เศษ ก็ตั้ง หอบ เมื่อมี อาการ อันเป็น ที่ สุก
 แห้ง ชิวากิ่งนั้นแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้อย
 ยาเชอ จึงมีรับสั่งให้ถอยเรือเข้า คลอง
 ไชโย่ง อ่าง จอกพักอยู่ที่ ท่าหน้าวัง ขรพาวกรมย์
 ครั้นรุ่งขึ้น วันที่ ๒ พฤษภาคม ร, ศ, ๑๑๔
 เวลา ย่ำรุ่งแล้ว ก็ยี่ ๑๐ นาที แม้น ถึง แก่
 กรรม ๐ ได้พาศพ ขึ้น พัก ไว้ ณ เรือน แม้น
 ในวัง ขรพาวกรมย์

ครั้นเวลา ย่ำ ๕ โมง เจ้าพนักงาน
 จักการ ศพ ตั้ง ไว้ ใน เรือน นั้น พระ ราชทาน
 หน้าอาบศพ ผ้าไตร ๑๐ ไตร ผ้าขาว ๒๐ พับ

โดย แปลเปลี่ยน แว่นฟ้าสองชั้น ฉัตรเบญจา
 สำหรับ ๑ กลองชนะ ๑ คู่ จำปี ๑ พระ
 สรงศพ พระอภิธรรม คัมภีร์ ๔ ขบ เจ้าฉิม
 ประจำ ศพ ตามกำหนด

ประวัติพระยาเสนา นุชิต

พระยาเสนา นุชิต (เดิม) ผู้สำเร็จ
 ราชการ เมือง ตะกั่ว ช้ำ เป็นบุตร พระยาเสนา
 นุชิต (บุค) เมื่อ ในรัชกาล ที่ ๔ ทรงพระ
 กรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระวิจิตรภักดี ศรี
 สุร สงคราม ปลัด ครั้นมา ในรัชกาล ยี่สิบขึ้น
 ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ เลื่อน ขึ้นเป็น
 พระยาเสนา นุชิตผู้สำเร็จ ราชการ เมืองตะกั่ว ช้ำ
 ได้รับ พระ ราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์
 ททิตยจุลจอมเกล้า แลมณฑลนาภรณ์ ได้เข้า
 มากรุง เทพฯ ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๑๒ ยี่สิบห้า ได้กลับ
 ออกไปไม่ ครั้นวันที่ ๑๔ เมษายน ร, ศ, ๑๑๔
 บ่วยเป็นโรคชุก ได้ทำหมอนพระ จินมา
 รักษาอาการ ทรง ย่าง ทรง ย่าง ถึงวันที่ ๕
 พฤษภาคม อาการ ทรงคนกลง เวลา เข้า
 ๕ โมง เศษ พระยาเสนา นุชิต ถึง อนิจกรรม อายุ
 ได้ ๖๑ ปี พระ ราชทาน หน้าอาบศพ หีบ ทองที่ข
 เป็นเกียรติยศ

พระเจ้าน้องยาเชอ กรมหมื่นศิริ วิชิตลังกา
 ทรง จักการ ศพ